

Wacław Dobrowolski

**ANALIZA GEOPOLITYCZNA I SPOŁECZNA
AFGANISTANU JAKO PRZYCZYNEK
DO ZROZUMIENIA PORAŻKI KOALICYJNEJ
MISJI WOJSKOWEJ W AFGANISTANIE**

Wprowadzenie

Od 11 września 2001 r. po największym w historii Stanów Zjednoczonych ataku terrorystycznym na budynki World Trade Center w Nowym Jorku Afganistan był na ustach całego świata. Kiedy rządzący Afganistanem talibowie odmówili wydania podejrzanego o ten zamach przywódcy Al-Kaidy Osamy bin Ladena, wojska państw NATO pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych po raz pierwszy rozpoczęły działania zgodne z art. 5 traktatu waszyngtońskiego¹, dokonując inwazji na ten kraj w celu wyeliminowania Al-Kaidy. Na prośbę Stanów Zjednoczonych również Polska potwierdziła swój udział w operacji Enduring

¹ Traktat Północnoatlantycki Waszyngton, 4 kwietnia 1949 r. *Artykuł 5* Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub kilka z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uważana za napaść przeciwko nim wszystkim; wskutek tego zgadzają się one na to, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, każda z nich, w wykonaniu prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego przez Artykuł 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom tak napadniętym, podejmując natychmiast indywidualnie i w porozumieniu z innymi Stronami taką akcję, jaką uzna za konieczną, nie wyłączając użycia siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego. O każdej takiej zbrojnej napaści i o wszystkich środkach zastosowanych w jej wyniku zostanie bezzwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Freedom², wysyłając 16 marca 2002 r. do Afganistanu ok. 100 logistyków, saperów i ochraniających ich komandosów. Polski Kontyngent Wojskowy nazwany Polish Task Force został rozlokowany w Camp White Eagle w Bagram. Przez kilka lat wielkość udziału polskich wojsk w Afganistanie nie zmieniała się. Dopiero od końca marca 2007 r. rozpoczął działalność nowy kontyngent, który swoją aktywnością objął prowincję Ghazni znajdującą się w wschodniej części Afganistanu. „Misja w Afganistanie była jedną z najdłuższych i najtrudniejszych operacji zagranicznych Wojska Polskiego. Polscy żołnierze byli obecni w Afganistanie prawie 20 lat. W misji uczestniczyło przez ten czas ponad 33 tys. polskich żołnierzy i pracowników resortu obrony narodowej. Zginęło 44 żołnierzy polskich”³. Ogółem w Afganistanie zginęło 2443 żołnierzy amerykańskich, 1144 sojusznicznych, 66 tys. żołnierzy afgańskich i co najmniej 48 tys. cywilów, a łączne koszty wojny pochłonęły około 2,3 bln USD⁴.

Mimo że Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, ogłaszając zakończenie misji wojskowej w Afganistanie, stwierdził, że cel, jakim było zabicie Osamy bin Ladena, przywódcy Al-Kaidy, został osiągnięty, to jednak społeczeństwo zachodnie postrzega całe przedsięwzięcie w kategoriach porażki demokracji, ustroju, który wielkim nakładem militarnym i ekonomicznym chciano wprowadzić w Afganistanie. Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi, dlaczego trwająca dwie dekady misja wojskowa nie doprowadziła do pokojowego rozwiązania kwestii afgańskiej, a wręcz przeciwnie, pozwoliła powrócić do władzy talibom. Niepowodzenie misji wojsk koalicyjnych wskazane jest rozpatrywać w trzech aspektach: militarnym, ekonomicznym oraz społecznym. Uważa się, że aspekt społeczny był jednym z decydujących, dlatego w opracowaniu pominięto pozostałe, a postarano się wykazać, z jakimi problemami natury geopolitycznej i społeczno-kulturowej mieli styczność żołnierze podczas realizacji zadań w ramach zagranicznych misji wojskowych w Afganistanie.

Uwarunkowania geopolityczne Afganistanu

Afganistan właściwie od 15 sierpnia 2021 r., tj. od upadku Islamskiej Republiki Afganistanu, uznawanej na arenie międzynarodowej, jest Islamskim Emiratem

² Monitor Polski, *Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 listopada 2001 r. o użyciu Polskiego Kontyngentu Wojskowego w składzie Sił Sojusznicznych w Islamskim Państwie Afganistanu, Republice Tadżykistanu i Republice Uzbekistanu oraz Morzu Arabskim i Oceanie Indyjskim*, Monitor Polski 2001, nr 42, poz. 674.

³ MON, *Koniec polskiej misji w Afganistanie*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koniec-polskiej-misji-w-afganistanie2> (dostęp: 12.11.2021).

⁴ R. Czulda, *Afganistan – „strategiczna porażka” Stanów Zjednoczonych*, „Magazyn Militarny MILMAG”, <https://milmag.pl/afganistan-strategiczna-porazka-stanow-zjednoczonych/> (dostęp: 7.04.2022).

Afganistanu. Państwo leży w Azji Centralnej, bez dostępu do morza, problemem jest także mała dostępność czystej wody słodkiej. Kraj ten sąsiaduje z Iranem, Turkmenistanem, Tadżykistanem, Uzbekistanem i Pakistanem, a także z Chinami poprzez tzw. Korytarz Wachański. Afganistan jest dwukrotnie większy od Polski. Zajmuje terytorium około 652 tys. km². Jest to kraj surowy o niekorzystnym ukształtowaniu. Około 80% jego powierzchni zajmują dzikie góry z najwyższym szczytem Noszak o wysokości 7455 m n.p.m. Jest tu wiele suchych terenów pustynnych i półpustynnych. Na obszarze Afganistanu dominuje klimat podzwrotnikowy kontynentalny, suchy i skrajnie suchy, w górach chłodny i surowy. W styczniu temperatura w górach spada poniżej -10 °C, a w lipcu osiąga nawet poniżej 0°C w wyższych piętrach Hindukuszu. Tylko na pustynnych obszarach południowych przekracza latem 30°C. Średnie roczne sumy opadów wahają się od 50 mm na pustyniach do 1000–1100 mm w wysokich górach, zimą występują częste opady śniegu. Na pustyniach latem powstają burze pyłowe⁵. Ziemie uprawne zajmują 12% powierzchni kraju, zaś lasy pokrywają zaledwie 2,7%⁶. Stolicą, a zarazem największym miastem Afganistanu jest położony na wschodzie Kabul. Pozostałe ważniejsze miasta to Kandahar, Mazar-e Szarif i Herat. Kraj został podzielony pod względem administracyjnym na 34 prowincje, które z kolei dzielą się na dystrykty.

W Afganistanie mieszka około 32,9 mln ludzi⁷, z tego 23,4 mln na obszarach wiejskich, a 8 mln na obszarach miejskich. Ponadto 1,5 miliona, m.in. lud Kuszi, prowadzi nomadyczny tryb życia⁸. Ludność Afganistanu jest rozmieszczona bardzo nierównomiernie. Ludność wiejska, zamieszkująca głównie wyżyny i kotliny śródgórskie w północnej części kraju i oazy na obszarach północno-wschodnich, zajmuje się rolnictwem i pasterstwem. Osady wiejskie zakładane są także w dolinach wzdłuż koryt rzecznych oraz otaczają wielkie miasta. Ludność zamieszkała w miastach zajmuje się głównie handlem oraz rzemiosłem. Wieś zaopatruje miasta w produkty rolne, a miasto wieś – w wyroby rzemieślnicze. Oddalone od cywilizacji miejscowości są samowystarczalne. Rolnicza i pasterska gospodarka w zamkniętych i izolowanych dolinach powoduje zamykanie się społeczeństw w systemie plemiennym⁹.

⁵ Encyklopedia PWN, *Afganistan – warunki naturalne*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Afganistan-Warunki-naturalne;4573588.html> (dostęp 14.11.2021).

⁶ Afghanistan Statistical Yearbook 2020, <https://invest.gov.af/theme3/wp-content/uploads/2021/06/Afghanistan-Statistical-Yearbook-first-Version.pdf>

⁷ Od czasu częściowego liczenia ludności w 1979 r. w Afganistanie nie przeprowadzono żadnego narodowego spisu powszechnego, a lata wojny i dyslokacje ludności uniemożliwiły dokładne liczenie populacji. Obecne szacunki są zatem danymi przybliżonymi. Inne dane wskazują na 36 mln populację Afganistanu.

⁸ Afghanistan Statistical Yearbook..., s. 7.

⁹ D. Gaur Singh, *Drugs Production and Trafficking in Afghanistan*, Shah m Book Co, Kabul 2006, s. 41.

Mieszkańcy są bardzo zróżnicowani pod względem etnicznym i językowym. Wiąże się to z położeniem Afganistanu, gdyż po tych terenach przemieszczały się niegdyś liczne wojska, tu przecinały się też historyczne szlaki handlowe prowadzące z Azji Centralnej do Azji Południowej i Południowo-Zachodniej. Naturalny geologiczny masyw górski Hindukuszu podzielił kraj na część północną i południową. Ludność północy mówi językami z grupy tureckich, a osadnicy południowi językami z grupy irańskich. Góry Hindukusz zamieszkałe są przez Hazarów i Tadzyców, którzy spychani byli przez wieki przez silniejsze plemiona Pasztunów w te surowe i trudne do przeżycia obszary. Przełęcz górskie od wieków umożliwiały marsz cywilizacyjny i podbój nowych terytoriów. Niewątpliwie jednym z robiących duże wrażenie osiągnięć jest zbudowany w latach 60. XX w. przez przedsiębiorstwa radzieckie tunel drogowy Salang przecinający góry Hindukusz w rejonie przełęczy Salang położonej na wysokości ponad 3000 m n.p.m. Tunel o długości 2700 m stanowił główną oś transportową między stolicą Kabulem a północą i główną arterią komunikacyjną dla wojsk lądowych armii radzieckiej w czasie inwazji w 1979 r. Drugim strategicznym szlakiem jest przełęcz Chajber na wschodzie kraju łącząca Kabul ze stolicą Pakistanu Islamabadem, przez wieki otwierająca zdobywcom równiny indyjskie. Góry Pamir leżące w północno-wschodnim rogu Afganistanu uczynił sławnymi Marco Polo, który w swoich wspomnieniach nazwał je „dachem świata”. Zaśnieżone doliny izolują ludność tego obszaru od reszty kraju, czyniąc mieszkańców tych ziem niezależnymi enklawami¹⁰.

Zamknięte terytoria, przez które przechodziły szlaki drogowe, były świadkami wielu bitew od zarania historii. Ścierały się tu dwie wielkie fale cywilizacyjne, bardziej zurbanizowane Imperium Perskie z zachodu z koczownikami tureckimi z północy, pozostawiając niezwykle bogate dziedzictwo archeologiczne. Afganistan był miejscem, gdzie rozkwitały pierwsze starożytne religie: zaratustrianizm, manicheizm i buddyzm¹¹. Balkh, którego ruiny są jeszcze widoczne niewiele kilometrów od Mazar-e Szarif, jest według UNESCO jednym z najstarszych miast na świecie i przez wieki był prosperującym centrum buddyjskich, perskich i tureckich artystów i architektów. Przez Afganistan przechodził jeden z najważniejszych szlaków handlowych łączących Europę z Dalekim Wschodem, tzw. Szlak Jedwabny. Szlakiem tym w 329 r. p.n.e. podążał w kierunku wschodnim Aleksander Wielki. W 645 r. arabskie armie dotarły do rzeki Amur-Daria wraz z nową religią – islamem, a w 1219 r. Czyngis Chan wraz ze swoimi mongolskimi hordami burzył miasta, pozostawiając kurhany z ciałami zabitych wojowników. Śladem jego bytności na tych ziemiach są Hazarzy, ludność

¹⁰ *Ibidem*, s. 8.

¹¹ Patrz też: P. Marsden, *The Taliban, War and Religion in Afghanistan*, Zed Books Ltd., London 2002, s. 12.

wyrośla z małżeństw mongolskich z tubylczą ludnością. Przez wiele lat na tych terenach rządili potomkowie Czyngis Chana¹².

W XIX wieku Afganistan stanowił strefę buforową między Imperium Brytyjskim a carską Rosją. Aby przeszkodzić ekspansji Rosji w tym obszarze, Brytyjczycy postanowili opanować Afganistan i przejąć nad nim kontrolę. Próby ustanowienia brytyjskiej kontroli nad Afganistanem stanowią pasmo wybuchających wciąż wojen, rokowań dyplomatycznych, lawirowania władców Afganistanu i plemiennych przywódców między Rosją a Anglią. Okres ten bywa nazywany *The Great Game* – Wielka Gra¹³. Ten konflikt w sensie geopolitycznym zakończył się po myśli Londynu, gdyż zatrzymał rosyjską ekspansję na południe, jednak poza krótkimi epizodami Afganistanu opanować się nie udało. Waleczne i często fanatycznie wyznające islam plemiona tej surowej pustynno-górzystej krainy, chcące utrzymać swą niezależność, okazały się zbyt trudnym przeciwnikiem. Kluczowy dla przyszłości Afganistanu oraz regionu był rok 1893, wtedy to ustalono przebieg granicy między brytyjskimi Indiami a Afganistanem. Linia Duranda¹⁴ podzieliła plemiona Pasztunów między Afganistan i Indie, powodując głęboką rysę w historii Pasztunów. Od czasu utworzenia Pakistanu w 1947 r. wszystkie rządy Afganistanu nie uznały linii Duranda. Również duży obszar wzdłuż granicy między Afganistanem a Pakistanem skutecznie pozostał strefą buforową, zwaną Qabayel (strefą plemienną)¹⁵ lub ziemią niczyją.

W latach zimnej wojny Związek Radziecki, podobnie jak w przeszłości carska Rosja, dążył do uzyskania wpływu w tym strategicznym regionie, rozpoczynając w nim „Nową Wielką Grę”. Wspierając ruchy lewicowe w Afganistanie, inspirował kolejne przewroty mające na celu wprowadzenie na ziemi afgańskiej demokracji ludowej. Zbrojna interwencja i próba okupacji Afganistanu w latach 1979–1989 zakończyła się dla Związku Radzieckiego militarną i polityczną klęską.

Afganistan jako kraj nie ma jasnej narodowej tożsamości. Jego mieszkańcy generalnie nie myślą o sobie jako o obywatelach afgańskich, lecz najpierw jako Pasztunach, Hazarach, Uzbekach czy Tadżykach¹⁶. Historycznie tylko w czasie inwazji zagranicznych Afgańczycy manifestowali swoją jedność. Jednocząc się, mówili: „Ja i mój brat jesteśmy przeciw kuzynowi, a my trzej stoimy razem przeciw reszcie świata”¹⁷.

¹² A. Rashid, *Taliban: The Story of the Afghan Warlords*, Pan Books, London 2001, s. 11.

¹³ Więcej: P. Hopkirk, *Wielka Gra. Sekretna gra o Azję*, Żysk i S-ka, Poznań 2019.

¹⁴ Linia Duranda – od nazwiska sekretarza rządu Indii Brytyjskich Mortimera Duranda, sztucznie wyznaczona na mapie, biegła głównie linią rzek i pasm górskich.

¹⁵ Od 1947 r. obszar ten nazywano FATA – Federalnie Administrowane Obszary Plemienne. W 2018 FATA została połączona z prowincją Khyber Pakhtunkhwa.

¹⁶ D. Gaur Singh, *op. cit.*, s. 3.

¹⁷ Myśli, przysłowia afgańskie, <http://www.mysli.com.pl/przyslowia/afganskie/> (dostęp 14.11.2021).

Plemienny charakter społeczeństwa afgańskiego

W opracowaniu wielokrotnie stosowane są takie pojęcia jak: wspólnota plemienna czy też grupa etniczna, zwykle traktuje się je jako synonimy, w związku z tym będą poddane szerszym analizom.

Określenia te wyjaśnia Encyklopedia Britannica, która definiując pojęcie plemienia, stwierdza, że jest to „w antropologii pojęciowa forma ludzkiej organizacji społecznej oparta na zbiorze mniejszych grup (znanych jako zespoły), posiadająca tymczasową lub stałą integrację polityczną, i zdefiniowana przez tradycje wspólnego pochodzenia, języka, kultury i ideologii. Termin ten pochodzi ze starożytnego Rzymu, w którym słowo *tribus* oznaczało podział w państwie. Później określenie to weszło do użytku jako ekwiwalent znaczeniowy kultur napotkanych podczas europejskiej eksploracji. Do połowy XIX wieku wielu antropologów i innych uczonych używało tego terminu, a także zespołu, wodzostwa i państwa, aby oznaczyć poszczególne etapy jednoliniowej ewolucji. W takich kontekstach zazwyczaj mówi się, że członkowie plemienia dzielą imię i przyległe terytorium; współpracują w takich wspólnych przedsięwzięciach, jak handel, rolnictwo, budowa domów, działania wojenne i ceremonialne; i składają się z szeregu mniejszych społeczności lokalnych, takich jak zespoły lub wioski. Ponadto mogą być agregowane w klastry wyższego rzędu, takie jak narody”¹⁸.

Jak podaje Encyklopedia Britannica, „jako termin antropologiczny słowo plemię popadło w niełaskę w drugiej połowie XX wieku. Niektórzy antropolodzy odrzucili sam termin, uzasadniając, że nie można go precyzyjnie zdefiniować. Inni sprzeciwiali się negatywnym konotacjom, które słowo to nabrało w kontekście kolonialnym. Zwłaszcza uczeni afrykańscy uważali, że jest to określenie pejoratywne i niedokładne. Tak więc wielu antropologów zastąpiło go określeniem **grupa etniczna**, zwykle definiowanym jako grupa ludzi o wspólnym pochodzeniu i języku, wspólnej tradycji kulturowej i historycznej oraz możliwym do zidentyfikowania terytorium. Grupa etniczna jest szczególnie odpowiednim terminem w dyskusji o modernizujących się krajach, w których tożsamość i roszczenia do własności ziemskiej mogą zależeć w mniejszym stopniu od rozszerzonych więzi pokrewieństwa niż od urodzeniowej wioski lub regionu pochodzenia”¹⁹.

W kontekście historycznym słowo plemię jest powszechnie akceptowane, we współczesnych kontekstach już jednak problematyczne. W odniesieniu do Afganistanu używa się zamiennie tych pojęć, często nawet w oficjalnych dokumentach występuje angielski termin *tribe* oznaczające plemię. Słowo to stosowane jest nie tylko przez przedstawicieli Zachodu, ale również przez oficjalnych urzędników państwowych rządu afgańskiego.

¹⁸ Encyklopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/tribe-anthropology> (dostęp 15.10.2021).

¹⁹ *Ibidem*.

W Afganistanie termin „plemię” nie ma obraźliwych konotacji – uważa Bernt Glatzer²⁰. Wręcz przeciwnie, jest używany z dumą jako wyznacznik szlachetności. Przynależć do plemienia to wyróżniać się i szczyścić starym pochodzeniem, należeć do prawdziwych ludzi, być niezawodnym. Będąc członkiem plemienia, jest się związanym siecią pierwotnych zobowiązań zbudowanych na solidnej podstawie dobrze ustrukturyzowanych więzi genealogicznych. Takie pojęcia są związane z dumą i honorem, a nie z niższością. Arabscy władcy byliby głęboko obrażeni, gdyby ich plemienne pochodzenie zostało zakwestionowane, afgańscy dygnitarze i intelektualiści coraz częściej używają swoich plemiennych imion jako drugiego imienia, podobna tendencja jest zauważalna w Pakistanie, np. Ghulam Ishaq Khan, były prezydent Pakistanu, przy oficjalnych okazjach wołał pojawiać się w stroju plemiennym²¹.

Pionierem afgańskiej antropologii, który spopularyzował to określenie i dzięki któremu zadomowiło się ono w słowniku określającym społeczność Afganistanu, był Mountstuart Elphinstone (1779–1859). W *The Imperial Sociology of the ‘Tribe’ in Afghanistan* Nivi Manchanda²² dowodzi, że „praca Elphinstone’a była tak kluczowa, że nie byłoby nadużyciem nazywanie go «ojcem założycielem» współczesnych studiów afgańskich”²³. Elphinstone jako dyplomata był pierwszym brytyjskim wysłannikiem indyjskiego gubernatora generalnego, wicekróla Indii, na dwór Szacha Shujah Durraniego w Kabulu. Chociaż Elphinstone nie udało się zapewnić przyjaznego sojuszu z Szachem, w trakcie swojej misji zebrał bogactwo materiału, które uporządkował w szczegółowy raport. Jego tekst opublikowany w 1815 r. pt. *Opis Królestwa Kabul i jego zależności* okazał się niezwykle cenny. Zawierał dość dokładny opis społeczeństwa Afganistanu i Pasztunów, historii, geografii, organizacji plemiennej, rządu, a mówiąc dokładniej sfery życia społecznego i ekonomicznego tego kraju. To właśnie Elphinstone w swej pracy użył po raz pierwszy słowa *plemię* w odniesieniu do ludów Afganistanu. Jego rozumienie oparł na swoim osobistym doświadczeniu bycia Szkotem. Pojęcie plemienia było dla niego analogiczne do szkockiego pojęcia klanu. Twierdził, że królestwo afgańskie jest niezwykle podobne do starożytnej Szkocji w swojej organizacji społecznej

²⁰ Dr Bernt Glatzer, etnolog i socjolog niemiecki (1942–2009), m.in. przewodniczący Wissenschaftliche Arbeitsgemeinschaft Afghanistan (AGA) (Naukowa Grupa Robocza ds. Afganistanu) w latach 2001–2007.

²¹ B. Glatzer, *The Pashtun Tribal System, Concept of Tribal Society* (Contemporary Society: Tribal Studies, v. 5) New Delhi 2002, s. 265–282.

²² Nivi Manchanda jest starszą wykładowczynią w Katedrze Polityki i Stosunków Międzynarodowych w Queen Mary University of London.

²³ N. Manchanda, *The Imperial Sociology of the Tribe in Afghanistan*, “Millennium: Journal of International Studies” 2018, s. 169, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0305829817741267> (dostęp: 12.11.2021).

i politycznej²⁴. Manchanda, cytując Elphinstone'a, potwierdza, że „sytuacja kraju Afganów wydaje się bardzo podobna do sytuacji Szkocji w czasach starożytnych; bezpośrednia władza króla nad miastami i krajem bezpośrednio wokół; niepewne podporządkowanie najbliższych klanów i niezależność odległych; nadmierna władza frakcji szlacheckiej najbardziej związanej z dworem; a stosunki, jakie wszyscy wielcy panowie mają do korony, są do siebie tak bardzo podobne w obu państwach”²⁵.

Afganistan – kraj etnicznie podzielony

Afganistan jest państwem wieloetnicznym, w którym żyją wielomilionowe populacje, jak i niewielkie grupy społeczne. Łącznie wyróżnia się w nim ponad pięćdziesiąt grup etnicznych mówiących różnymi językami oraz dialektami.

Pasztuni są najliczniejszą grupą etniczną Afganistanu stanowiącą ponad 42%²⁶ populacji i dominującą politycznie od wielu lat. Pasztunowie są sunnickimi muzułmanami, mówią głównie w *pasztu*, chociaż ci mieszkający w Kabulu często posługują się *dari*. Pasztuni dzielą się na co najmniej pięć konfederacji plemiennych: Durrani albo Abdali na zachodzie, Ghilzai i Karlanri plemiona górskie, Sarbani wschodnie i Ghurghusct południowe²⁷. Najważniejsze to Durrani i Ghilzai. Ghilzai zamieszkują głównie wschodnią górzystą część kraju na południe od rzeki Kabul, między łańcuchem Safed Koh i masywem Gór Sulejmańskich od wschodu, natomiast Durrani zasiedlili południową część Afganistanu z centrum wokół Kandaharu, chociaż wpływy Pasztunów zamieszkujących te tereny sięgają daleko poza granicę państwową, czyli linię Duranda, która w przeszłości podzieliła plemiona Pasztunów.

Wiele ze znaczących grup wyszło poza granice Afganistanu po inwazji radzieckiej w 1979 r. i pozostało w obozach dla uchodźców w przygranicznej strefie plemiennej w Pakistanie, w większości skupiając się głównie wokół Peszawaru oraz leżącej bardziej na południu Quetty.

Mówi się, iż Pasztuni są najbardziej konserwatywną częścią społeczeństwa afgańskiego. Kluczową podbudową tradycji Pasztunów jest tzw. kodeks Pasztunwali, stanowiący swoiste prawo, zgodnie z którym gościnność, ochrona krewnych,

²⁴ M. Elphinstone, *Account of the Kingdom of Caubul, and Its Dependencies in Persia, Tartary, and India: Comprising a View of the Afghan Nation, and a History of the Dooraunee Monarchy*, Cambridge 2011, s. 173-174.

²⁵ N. Manchanda, *op. cit.*, s. 170.

²⁶ D. Gaur Singh, *op. cit.*, s. 38

²⁷ A. Rhea, *Politics of ethnicity in Afghanistan: Understanding the Pashtuns and the Minor Ethnic Groups*, „Defence and Diplomacy Journal” 2013, vol. 2, no. 2, s. 71, <https://www.academia.edu/4234112/> (dostęp: 14.11.2021).

obrona mienia oraz honor rodziny są szczególnie cenione oraz identyfikują tę grupę etniczną, chociaż nie są też obce innym grupom, zwłaszcza honor i obowiązki gościnności. Znane przysłowie afgańskie mówi: „Pomóż Pasztunowi, odwdzięczy ci się po dwakroć; zrań Pasztuna, odpłaci ci się po dwakroć”²⁸.

Tadźcy stanowią około 27% populacji Afganistanu. Zamieszkują w większości północno-wschodnią oraz zachodnią część Afganistanu oraz kilka dzielnic Kabulu²⁹. Większość Tadźyków to sunniccy muzułmanie, mówiący dialektem *farsi*, odmianą języka *dari* zbliżoną do języka narodowego Iranu. Należą do grupy etnicznej, która wydaje się nie zachowywać wspomnień o swojej plemiennej przeszłości. W przeciwieństwie do Pasztunów nie mają specyficznej struktury społecznej, a afgańskie wzorce lojalności Tadźyków ewoluują wokół wioski i rodziny. Tadźcy stanowią dużą część wyedukowanej elity, znakomita ich większość jest dość bogata, cieszą się znaczącymi wpływami politycznymi szczególnie wśród byłych członków antytalibańskiego Sojuszu Północnego, który objął liczne stanowiska wśród władz prowincjonalnych na północy, w Afgańskiej Armii Narodowej oraz w sferach rządowych. Najbardziej znanym Tadźykiem, a zarazem bohaterem narodowym jest dowódca Sojuszu Północnego Ahmed Szach Massud z Doliny Pandźsziru, który został zamordowany na krótko przed 11 września 2001 r.³⁰

Hazarowie są trzecią co do wielkości afgańską grupą etniczną, stanowiącą 9% populacji kraju. Skoncentrowani są w centralnej wyżynno-górskiej części państwa³¹. Używają języka *dari*. Pochodzenie społeczności Hazarów jest przedmiotem wielu dyskusji, słowo *hazara* oznacza „tysiąc” w języku perskim, ale biorąc pod uwagę typowe cechy fizyczne Hazarów, przypuszcza się, że są potomkami małżeństw między mongolskimi wojownikami Czyngis Chana a miejscowymi kobietami pochodzenia tadźyckiego i tureckiego. Hazarowie, których populację szacuje się na 4 miliony, są najliczniejszą grupą szyicką w Afganistanie. Jako szyici w zdominowanym przez sunnitów kraju są najniższą grupą afgańskiej drabiny społecznej, przez wieki znosili dyskryminację i ubogi tryb życia³². Talibowie uznali ich za hipokrytów znajdujących się poza obrębem prawdziwego islamu.

Uzbecy, których liczba ciągle maleje ze względu na migracje do Uzbekistanu, stanowią około 9% ogólnej populacji kraju i zamieszkują jego północne tereny, wzdłuż granicy z byłym Związkiem Radzieckim³³. Uzbecy są turekojęzyczną

²⁸ Myśli, przysłowia afgańskie, <http://www.mysli.com.pl/przyslowia/afganske/> (dostęp 14.11.2021).

²⁹ D. Gaur Singh, *op. cit.*, s. 38.

³⁰ MRGI, Światowy Katalog Mniejszości i Ludów Tubylczych, *Afganistan, Tadźcy*, https://minorityrights.org/minorities/hazaras/?utm_campaign=shareaholic&utm_medium=printfriendly&utm_source=tool (dostęp: 12.11.2021).

³¹ D. Gaur Singh, *op. cit.*, s. 38.

³² MRGI, *op. cit.*, *Hazarowie*.

³³ D. Gaur Singh, *op. cit.*, s. 38.

grupą etniczną. Ich językiem jest uzbecki, dialekt tureckiego, blisko spokrewniony z językiem ujugurskiej mniejszości muzułmańskiej w Sinciangu w Chinach. Uzbekcy zajmują największą część afgańskich gruntów ornych na północy i są głównie rolnikami z zawodu, uprawiają zboże i warzywa oraz zajmują się hodowlą zwierząt. Ponadto trudnią się rzemiosłem oraz produkcją bawełny, która znacznie powiększa ich dochody. Bardzo ważna część ich gospodarki opiera się na produkcji słynnych dywanów. Ze względu na swój względny dobrobyt Uzbekcy nie byli zależni od rządu centralnego i nie podjęli w przeszłości skoordynowanych wysiłków w celu zdobycia większych wpływów politycznych³⁴.

Beludźowie. Żyją w Pakistanie (około 70% całej populacji plemienia) oraz w Iranie, jak również w Afganistanie. W Afganistanie stanowią około 2% populacji kraju. Osiedli głównie w południowo-zachodniej i południowej części Afganistanu, choć również w północno-zachodniej prowincji Faryab. Praktykują islam sunnicki. Ich językiem jest *beluczi*, ale wielu używa także *dari* lub *pasztu*. Są tradycyjnie koczownikami lub półkoczownikami słynącymi z hodowli wielbłądów, zachowali swoją strukturę plemienną z patriarchalnym, zdominowanym przez mężczyzn pokrewieństwem. Mają wiele podobnych zwyczajów jak Pasztuni, a ich postępowanie jest podobne do zasad kodeksu Pasztunwali. Zajmują się rolnictwem i hodowlą zwierząt³⁵.

Aimacy, to głównie sunniccy muzułmanie. Żyją w górach na północnym zachodzie i północy Afganistanu wzdłuż granicy z Iranem. Są to półkoczownicze narody o mieszanym etnicznym pochodzeniu w wyniku łączenia się plemion turecko-mongolskich z miejscową ludnością tadżycką. Stanowią 4% ludności Afganistanu. Mówią językiem zbliżonym do *dari*³⁶.

Nuristanie stanowią niewielką grupę etniczną żyjącą w odległych górach na północny wschód od Kabulu, wzdłuż granicy z Pakistanem. Twierdzą, że są przodkami Aleksandra Wielkiego. Mówią unikalnym językiem indoeuropejskim *nuristani*. Nuristanie zostali podbici przez Amira Abdura Rahmana Khana w latach 1895–1896 i zostali zmuszeni do porzucenia swoich starożytnych wierzeń religijnych na rzecz islamu. Prowincja Nuristan, gdzie żyją, ma bardzo mało gruntów ornych, zdecydowana większość terytorium jest pokryta lasem. Podstawą ich gospodarki jest hodowla zwierząt – głównie pasterstwo kóz³⁷.

Na koniec można wspomnieć o **Kuszi**. Kuszi są grupą społeczną, a nie etniczną, chociaż mają również pewne cechy odrębnej grupy etnicznej. Kuszi są afgańskimi nomadami pochodzenia pasztuńskiego (około 80%) i Beludzi (20%),

³⁴ MRGI, *op. cit.*, *Uzbekcy*.

³⁵ D. Gaur Singh, *op. cit.*, s. 39.

³⁶ *Ibidem*, s. 39.

³⁷ *Ibidem*, s. 40.

wędrującymi poprzez regiony. Są mocno zaangażowani w przemysł towarów komercyjnych, broni i narkotyków. Kuszi często stanowią jedyną grupę łączącą zagubione w górach wioski z cywilizacją, przewożąc do nich na mułach kontrabandę. Choć prowadzą tradycyjnie koczowniczy tryb życia, wielu osiedliło się w północno-zachodnim Afganistanie, na obszarze, który był tradycyjnie okupowany przez Uzbeków i Tadżyków, po silnej zachęcie ze strony rządu talibów. Obecnie tylko kilka tysięcy nadal podąża za swoim stadem – tradycyjnym źródłem utrzymania. Inni stali się rolnikami, osiedlili się w miastach lub wyemigrowali. Największa populacja Kuszi znajduje się prawdopodobnie w Registanie, pustyni w południowym Afganistanie³⁸.

Rola struktur plemiennych i kodeksu Pasztunwali

W Afganistanie władza opiera się na trzech filarach, które tworzą: struktury plemienne, struktury religijne oraz struktura rządowa. Struktura rządowa w historii Afganistanu była najsłabszym ogniwem. Władza rządu przeważnie nie sięgała poza stolicę oraz większe miasta, a na prowincji była zdominowana przez władzę plemienną. Oficjalnie Afganistan został podzielony na 34 prowincje i 364³⁹ dystrykty oraz gminy. Większość z tych dzielnic wyodrębniono ze względu na położenie geograficzne lub struktury plemienne. Od pojedynczej wioski przez skupiska małych wiosek do większych gromad tworzą swoistą strukturę plemienną, często nierozpoznawalną nawet przez urzędników państwowych. Jest ona zbyt skomplikowana dla osób z zewnątrz, ale miejscowa ludność łatwo się w niej orientuje. Często miejscowości oraz większe struktury biorą nazwy od klanów lub plemion je zamieszkujących⁴⁰.

Plemiona oraz ich struktury zawsze odgrywały ważną rolę w Afganistanie: powoływały lub usuwały poszczególnych afgańskich władców, były pomocne w ustanawianiu porządku w kraju, szczególnie na obszarach, gdzie zasięg rządu pod względem bezpieczeństwa i zarządzania był słaby lub nie istniał⁴¹. Plemiona afgańskie kierują się własnymi zasadami, przepisami i prawami, które pozwoliły im przetrwać przez ponad 2000 lat. Niektóre z tych reguł postępowania

³⁸ MRGI, *op. cit.*, *Kuszi*.

³⁹ W ostatnich dwóch dekadach po wprowadzonych reformach liczba dystryktów się zmieniła, tak że nie można uznać jej za stałą.

⁴⁰ S. Miakhel, *Understanding Afghanistan: The Importance of Tribal Culture and Structure in Security and Governance*. Maulana Abdul Kalam Azad Institute in India in 2008, s. 10–11, <https://www.pashtoonkhwa.com/files/books/Miakhel-ImportanceOfTribalStructuresInAfghanistan.pdf> (dostęp 14.11.2021).

⁴¹ *Ibidem*, s. 1.

sięgają czasów „Adama i Ewy” i są nadal respektowane⁴². Nazywamy je zasadami postępowania Pasztunwali, kodeksem Pasztunwali lub tylko Pasztunwali. Kodeks ten jest mieszanką plemiennego kodeksu honorowego i lokalnych interpretacji. Wymaga on oczywiście mówienia w *pasztu* i przestrzegania ustalonych zwyczajów. Jak już wspomniałem, gościnność, ochrona krewnych, obrona mienia oraz honor rodziny to jedne z najważniejszych zasad kodeksu Pasztunwali. Główny aspekt kodeksu Pasztunwali podkreśla osobisty autorytet i wolność. Ważne decyzje podejmowane są przez *dżirgę*, lub też *szurę* – czyli radę starszyzny plemienia⁴³.

Przywództwo plemienne jest zwykle powierzone chanom i malikom, wiodącym członkom plemienia, którzy reprezentują swoje rozszerzone rodziny w *dżirgach/ szurach*. Im większy jest ich wpływ, tym bardziej stabilne staje się plemię. Ponieważ społeczeństwo jest egalitarne, nie ma ustanowionych zasad przekazywania przywództwa. Dziedziczenie przywództwa w islamie i w zasadach Pasztunwali nie istnieje, silna rywalizacja o władzę jest zatem powszechna. Przywódcy są uznawani i akceptowani, jeśli wykazują się takimi walorami, jak charyzma, zdolności przywódcze, bogactwo i wiedza oraz pochodzenie od bohaterskich lub wysoce religijnych przodków⁴⁴.

W czasach współczesnych wobec braku dobrze funkcjonującego rządu od 1978 r. struktury plemienne i okręgowe odgrywają dużą rolę w utrzymaniu bezpieczeństwa i zarządzania. W większości Afganistanu struktura plemienna lub lokalnie ustanowione *szury* są jedynym źródłem sprawiedliwości społecznej⁴⁵. Struktury plemienne, gdzie zastosowanie ma kodeks Pasztunwali, są bardzo silne i odgrywają znaczącą rolę wśród Pasztunów, którzy stanowią większość społeczeństwa Afganistanu. Stosowanie Pasztunwali wyróżnia ludność pasztunską spośród innych grup etnicznych, które zamieszkują Afganistan. Zasady postępowania Pasztunwali przekazywane są ustnie, choć podejmowane są pewne próby ich spisania.

Kodeks Pasztunwali opiera się na pojęciach, które można nazwać filarami. Shahmahmood Miakhel w swoich rozważaniach przedstawia kilka najważniejszych pojęć dotyczących zasad postępowania Pasztunwali, które zostaną tu przytoczone wraz z przykładami ich zastosowania w praktyce.

Seyali i Turbowali⁴⁶ – według Shahmahmood Miakhela *seyal* oznacza równość, a *seyali* konkurencję lub rywalizację. Kluczem do zrozumienia Pasztunwali jest *seyali*, czyli konkurencja, przy czym *seyal*, czyli równy, nie może

⁴² M. Wahid, *Pashtunwali: The way of the Pashtuns*, <http://afghanland.com/culture/pashtunwali.html> (dostęp: 13.11.2021).

⁴³ S. Miakhel, *op. cit.*, s. 1.

⁴⁴ A. Rhea, *op. cit.*, s. 73.

⁴⁵ S. Miakhel, *op. cit.*, s. 1.

⁴⁶ Patrz też: *Seyal*, Tarboor, <http://afghanland.com/culture/pashtunwali.html>

zostać pominięty. Te dwa słowa są delikatnie i misternie splecione, aby stworzyć równowagę i sprawiedliwość. W afgańskim przysłowiu: „Ja emir i ty emir. Kto więc będzie poganiał osły?”⁴⁷ kryje się pytanie: jeśli jesteśmy sobie równi, to kto będzie pracował? Tak więc pojęcie *seyali* odnosi się do równości w sposób, jaki postrzegają ją Afgańczycy. Konkurencja i rywalizacja istnieją we wszystkich aspektach życia. Masz *seyali* z tymi, którzy są równi z tobą w statusie. Uważa się za haniebne robienie *seyali* z tymi, którzy nie są tobie równi w statusie, np. chan (wódz plemienny) nie będzie robił *seyali* z robotnikami lub z ludźmi *hamsaya* (outsiderami mieszkającymi w wiosce), ponieważ są oni uważani za niższych w statusie. *Seyali* robi się ze swoim kuzynem, chanem innego plemienia. Jeśli jednak jeden kuzyn jest biedny, a drugi bogaty, są *turborem*, czyli rywalem, ale nie *seyalem*. Są równi pod względem rodowodu, ale nie bogactwa.

Bliżsi i dalsi kuzyni tego samego klanu nazywani są *turbor*. Rywalizacja z *turborem* jest częsta u Pasztunów, ale każdy z nich pomoże drugiemu, gdy jest w potrzebie. Przysłowie mówi: *badd tarboor pa bada wraz pakaregi* co oznacza, że *turbor* nawet jeśli jest wrogiem, pomaga w potrzebie.

Namus i Ezzat to według Shahm Mahmood Miakhela następne pojęcia zasad Pasztunwali. Zdaniem Katarzyny Sadowej *namus* mężczyzny wyraża się w jego zdolności do dominacji i obrony swojej własności, w tym swojego gospodarstwa domowego oraz żony i krewnych kobiet. *Namus* w tłumaczeniu dosłownym oznacza „cnotę” (z arabskiego „*an-Namus al-akbar*”, czyli „posiadający absolutną cnotę”), choć najczęściej *namus* tłumaczy się jako „honor”⁴⁸. Z kolei Shahm Mahmood Miakhel przekonuje nas, że aby mieszkać w rodzinie, wiosce lub społeczeństwie Pasztunów, powinieneś być w stanie chronić swojego *namusa* i powinieneś mieć *ezzat* (honor, poważanie). Kobiety w rodzinie nazywane są *namus*. Ojczyzna jest również nazywana *namus*. Ochrona ojczyzny jest tym samym co ochrona własnego *namusa*. Jeśli ktoś nie może chronić swojego *namusa* lub nie ma *ezzata* w społeczeństwie, nie znajdzie miejsca w rodzinie, wiosce lub w większym społeczeństwie Pasztunów. Będzie musiał opuścić rodzinę, wioskę lub walczyć o swój honor.

Jeśli Pasztun nie może chronić swojego bogactwa i *namusa*, nie ma dla niego miejsca do życia wśród plemion i musi wyemigrować do innego miejsca, aby żyć jako *hamsaya*, czyli poza własną społecznością, ale być pod jego ochroną. *Hamsaya* nie ma takiego samego statusu i przywilejów jak ludzie, którzy mieszkają w wiosce. Żyje pod ochroną rodziny, z którą mieszka. Osama Bin Laden w Afganistanie traktowany był jako *hamsaya* lub gość (niechciany gość).

⁴⁷ Myśli, przysłowia afgańskie, <http://www.myśli.com.pl/przyslowia/afganskie/> (dostęp 14.11.2021).

⁴⁸ K. Sadowa, *Ghayra i namus a zjawisko zbrodni „honorowych” w społecznościach muzułmańskich – zarys problemu*, w: *Kobieta w prawie i w polityce. Women in politics and law*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” IX, Uniwersytet Wrocławski 2015, s. 378–382.

Talibowie upierali się, że Osama Bin Laden był gościem Afgańczyków, ponieważ w trudnych czasach (podczas dżihadu przeciwko okupacji Związku Radzieckiego) wspierał mudżahedinów, a zatem gdy on borykał się z problemami, należała mu się ochrona od tych, których w przeszłości wspierał⁴⁹.

Gundi. W języku *pasztu gund* oznacza partię, frakcję, grupę lub blok ludzi. *Gundi* określa rywalizację frakcyjną, plemienną lub osobistą, ale też budowę sojuszu plemiennego tworzącego równowagę sił na obszarach plemiennych. W walkach plemiennych członkowie *gundi* opowiadają się za swoimi wspólnymi interesami przeciwko wspólnemu wrogowi⁵⁰. Shahmahmood Miakhel twierdzi, że *gundi* może zacząć się od wewnętrznej rywalizacji między braćmi lub między kuzynami, w obrębie klanu lub plemion. *Gundi* w rodzinie lub wśród kuzynów jest również nazywany *turborwali*. Pierwszy kuzyn nazywa się *turbor*. W *gundi* każda ze stron stara się mieć stosunki z innymi *gundi* lub rywalizującymi frakcjami w innych wioskach lub podplemionach, co ostatecznie prowadzi do większej rywalizacji między wpływowymi rodzinami głównych plemion. Oznacza to, że w przypadku wrogości lub potrzeby wsparcia każda ze stron powinna mieć zwolenników wśród plemion spoza własnego klanu lub wśród kuzynów.

Jeśli członek *gundi* został zabity przez wroga, będzie wliczony do ostatniego porozumienia pokojowego przyjętego przez *dżirgę*. Do podjęcia ostatecznej decyzji przez *dżirgę*, gdy obie strony zgodzą się na długoterminowy pokój, *dżirga* będzie liczyć wszystkich ludzi, którzy zostali zabici lub ranni w czasie trwania wrogości. Gdyby wrogość była kontynuowana przez kilka pokoleń, liczy się wszystkich ludzi, którzy zostali zabici w każdym pokoleniu, ponieważ wrogość była przenoszona z pokolenia na pokolenie⁵¹.

Patna (spór, konflikt). *Patna* zwykle zaczyna się od małego problemu, który kończy się morderstwami po obu stronach i trwa przez pokolenia.

Narkh (tradycyjne lub nieformalne prawo lub zasady). Na obszarach, w których rząd nie jest obecny lub jest bardzo słaby, Pasztunowie rozwiązują wszystkie swoje spory za pośrednictwem *dżirgi*. Zasady rozwiązywania sporów nazywane są *narkh*, są to niepisane prawa, które opierają się na precedensie. Dosłownie *narkh* oznacza cenę, ponieważ każda decyzja wiąże się z pewnymi kosztami. *Narkh* to także ludzie w społeczeństwie lub plemionach, którzy rozumieją lub przynajmniej mają reputację rozumienia tych zasad.

Wobec okupacji i wojny domowej w ciągu ostatnich dekad nie było w Afganistanie funkcjonalnego rządu, a ludność rządziła się na podstawie tych tradycyjnych zasad poprzez lokalne *dżirgi* lub *szury* i była w stanie rozwiązywać swoje codzienne problemy oraz szukać sprawiedliwości społecznej.

⁴⁹ S. Miakhel, *op. cit.*, s. 3–4.

⁵⁰ Patrz też: *Pashtunwali: The Way of the Pashtuns, Ghundi*.

⁵¹ S. Miakhel, *op. cit.*, s. 4.

Obecnie na obszarach wiejskich Afganistanu również większość ludzi rozwiązuje swoje spory i problemy za pośrednictwem *dzirgi/szury*, ponieważ formalny system sądowiczy jest słaby, niedostępny, drogi, pozbawiony możliwości i jest postrzegany jako bardzo skorumpowany.

Nieformalny system rozstrzygnięcia sporów jest tańszy, szybszy i bardziej dostępny w porównaniu z systemem formalnym. Również w większości przypadków nieformalny system może zagwarantować zapobieżenie przyszłej wrogości lub zemście, ponieważ strony sporu godzą się rozwiązać swoje problemy poprzez *dzirgę* lub *szurę* i akceptują podjęte decyzje⁵².

Qawm (w języku *dari*) lub **Qam** (w języku *pasztu*), **Qawmi Taroon**, **Qawmegari** lub **Azizwali**. Shahmahmood Miakhel, powołując się na Raphy Favrea, twierdzi, że społeczeństwo afgańskie jest ukształtowane jako *qawm*, czyli powiązana sieć pokrewieństw, które nazywa „rozdrobnionym społeczeństwem sieciowym”, co też często skutkuje słabą „społeczno-polityczną” reprezentacją wszystkich jego członków⁵³. Afgańczycy są identyfikowani przez swoje *qawm* – termin, który może odnosić się do pokrewieństwa z prawie każdym rodzajem grupy społecznej. Zasadniczo oddziela „nas” od „nich” i pomaga odróżnić członków jednej dużej grupy etnicznej lub plemiennej lub jednego klanu, lub wioski od drugiej.

Entegam, **Pur** lub **Badal**. Są to synonimy zemsty. Oczekuje się, że Pasztun, który doznał utraty honoru, będzie szukał zemsty w postaci fizycznego odwetu lub odszkodowania w mieniu lub pieniądzu. Pasztunowie zemszczą się nieuchronnie. Istnieje pasztuńskie przysłowie: „Jeśli Pasztun zemścił się po 100 latach, oznacza to, że wciąż się spieszy”. Syn, wnuk, prawnuk czy kuzyn może zemścić się nawet po kilku pokoleniach. Jeśli Pasztun nie zemści się na swoim wrogu lub rywalach, zaciąga hańbę na swoją rodzinę. Pasztun wolałby więc raczej umrzeć niż żyć z hańbą. Jest to kwestia honoru, nie tylko jego, ale całego plemienia lub jego części, nie może więc być lekceważona. Pasztun mści się zbiorowo lub indywidualnie.

Nanawati (przebaczenie). Pasztunowie mogą wybaczyć wrogowi, jeżeli spór zostanie rozwiązany przez *dzirgę*. Jeśli *dzirga* zdecyduje się wysłać delegację do rodziny ofiary, najprawdopodobniej rodzina to zaakceptuje i wybaczy lub ułaskawi zbrodnię. Wysłanie takiej delegacji *dzirgi* z prośbą o przebaczenie nazywa się *nanawati*. Delegacja składa się głównie ze starszych, przywódców religijnych i niektórych kobiet, którzy zabierają ze sobą święty Koran i owcę na rzeź. Jeśli rodzina ofiary akceptuje *nanawati*, piętno hańby ciężące na rodzinie sprawcy zostaje zniesione⁵⁴.

⁵² S. Miakhel, *op. cit.*, s. 4.

⁵³ R. Favre, *Interface between State and Society in Afghanistan*, AIZON Addis Abeba, Ethiopia 2005, s. 6, <http://www.aizon.org/Administration%20and%20society%20in%20Afghanistan.pdf> (dostęp: 14.11.2021).

⁵⁴ *Ibidem*, s. 6.

Melmasteya (gościnność) i **Hujra** (dom gościnny). Mimo że gościnność jest cechą powszechną w wielu krajach, afgańska gościnność jest specjalnie znana, ponieważ Afgańczycy zawsze starają się rozszerzyć swoją gościnność na wszystkich gości, nawet tych nieznanym, którzy przyjeżdżają do ich domów lub wioski. Afgańczycy będą serwować gościom najlepsze jedzenie lub oferować najlepsze miejsce, które mają. Pierwszą rzeczą, którą Afgańczycy starają się zbudować w wiosce, jest *hujra* – symbol dumy mieszkańców wioski. Ci, którzy zabawiają gości, są szanowani. Najważniejszym aspektem afgańskiej gościnności jest ochrona gościa.

Na obszarach wiejskich Afganistanu, kiedy rodzina nocuje gościa, rano pyta, co jest celem jego podróży. Jeśli coś stanie się z gościem między tymi dwoma miejscami, rodzina, z którą nocował, musi bronić prawa swojego gościa. Jeśli rodzina goszcząca wie, kto obrabował, zhańbił lub zabił jej gościa, jest zobowiązana do zemsty w imieniu gościa. Większość wrogości w rodzinach lub wioskach powstała z powodu ochrony gości. Ochrona gości jest taka sama jak ochrona swojego *namusa*.

Niektóre wioski mają wspólną *hujrę*, która funkcjonuje jako centrum społeczności lub centrum lokalnej polityki. Ponieważ na obszarach wiejskich Afganistanu nie ma restauracji ani hoteli, większość odwiedzających lub podróżnych zatrzymujących się w wiosce idzie do meczetu i mówi, że jest *musafier*, czyli podróżnikiem potrzebującym jedzenia i schronienia na noc. Jeśli liczba gości jest duża, wszystkie rodziny przynoszą jedzenie do meczetu lub *hujry*, a jeśli niewielka, wówczas jedna rodzina zajmuje się nimi.

Dżirga lub **Maraka** (rada lub spotkanie starszych). Mimo że w strukturach plemiennych wodzowie plemienni, chanowie i przywódcy religijni odgrywają ważną rolę, podejmowanie decyzji następuje na drodze konsensusu, a jednostronne decyzje nie mogą zostać wdrażane. Główne forum procesów decyzyjnych nazywa się *dżirga* (rada lub zgromadzenie przedstawicieli plemion lub różnych segmentów społeczeństwa). Rolą *dżirgi* jest wydawanie decyzji, które następnie są wykonywane⁵⁵.

Podczas wojny antysowieckiej w Afganistanie pojawiło się nowe pojęcie: *szura*. Jest to arabski termin odnoszący się do pierwszych spotkań muzułmańskiej ummy. *Szura* – w przeciwieństwie do słowa *dżirga*, które pochodzi z języka mongolskiego – ma konotacje religijne. Inne różnice między *dżirga* a *szurą* to bardziej reprezentatywny charakter *szury*, względnie stałe członkostwo tego gremium i bardziej regularne spotkania. *Dżirga* spotyka się ad hoc, gdy pojawia się problem⁵⁶. Członkowie *szury* są wybierani na dłuższe okresy, natomiast członkowie *dżirgi* mogą być zmieniani w zależności od pojawiającego się problemu do rozwiązania.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 8.

⁵⁶ B. Glatzer, *The Pashtun Tribal System*, w: *Concept of Tribal Society* s. 8, (Contemporary Society: Tribal Studies, v. 5) New Delhi 2002, s. 265–282.

Dżirga może być zwoływana w razie małych sporów między jednostkami, w sprawach lokalnych, a także w większych sporach między plemionami. Członkowie *dżirgi* powinni być wybierani za zgodą stron sporu. Jeśli jedna ze stron nie zgadza się co do składu członków *dżirgi*, *dżirga* nie może się odbyć. Po demokratycznym procesie wyboru strony sporu dają pełną władzę *wak* członkom *dżirgi*. Członkowie *dżirgi* to *dżirgamersi*. *Dżirgamersi* mają swoje własne zasady prawa, które nazywają się *narkh*. Strony sporu wybierają do *dżirgi* ludzi, którzy są uczciwi, bezstronni i rozumieją rolę *dżirgi* i *narkh*. Następnie *dżirga* prosi o *mechelghę* (gwarancję) od stron sporu. O liczbie *mechelghi* mogą decydować członkowie *dżirgi* w zależności od wagi problemu. *Dżirgamersi* przyjmują to zabezpieczenie, ponieważ jeśli którakolwiek ze stron sporu nie zaakceptuje ostatecznej decyzji, członkowie *dżirgi* nie zwrócą *mechelghi* tej stronie. *Mechelgha* jest gwarancją wdrożenia decyzji podjętej przez *dżirgę*. Inną kwestią, którą należy tutaj poruszyć, jest to, że drzwi do rozwiązania problemu za pośrednictwem legalnego kanału rządowego nigdy nie zostały zamknięte przez *dżirgę*. Każda ze stron, jeśli chce prowadzić swoją sprawę za pośrednictwem państwowego systemu prawnego, może to zrobić nawet po ostatecznej decyzji *dżirgi*⁵⁷.

Loya Dżirga. Istnieje jeszcze inne forum *dżirgi*, które nazywa się *Loya Dżirga* (Wielka Rada). Tradycyjnie *Loya Dżirga* w Afganistanie jest zwoływana przez rząd lub wszystkie plemiona w ważnych kwestiach narodowych. Mimo że *dżirga* ma długą historię w Afganistanie, we współczesnej historii Afganistanu pierwsza *Loya Dżirga* pod przywództwem Mir Waisa Khana Hotaki z plemienia Ghilzai została zwołana w 1707 r. w Kandaharze do walki z rządami Safawidów⁵⁸. W wyniku decyzji *dżirgi* zginął urodzony w Gruzji gubernator Kandaharu Gurgin. Po jego śmierci Mir Wais Khan Hotaki założył dynastię Hotaki w Afganistanie. Następna *Loya Dżirga*, zwołana przez plemiona w 1747 r. w Sher Surkh w pobliżu Kandaharu, wybrała Ahmada Szacha Abdali na króla. Dynastia Durrani, którą założył, rządziła dużym państwem obejmującym współczesny Afganistan, Pakistan, niektóre części wschodniego Iranu, zachodnie Indie i część Azji Centralnej. Ahmad Szach Abdali uważany jest za założyciela nowoczesnego Afganistanu.

Od 1747 r. rządy częściej zwoływały *Loya Dżirgę*. W 1915 r. król Habibullah zwołał *Loya Dżirgę*, aby zatwierdzić neutralność Afganistanu podczas I wojny światowej. W 1919 r. król Amanullah zwołał *Loya Dżirgę*, aby ogłosić niepodległość Afganistanu od rządów brytyjskich. W 1941 r. król Zahir Szach zwołał *Loya Dżirgę*, aby zatwierdzić neutralność Afganistanu w II wojnie światowej. W 1964 r.

⁵⁷ S. Miakhel, *op. cit.*, s. 8–9.

⁵⁸ Safawidzi, szyicka dynastia perska pochodzenia tureckiego, panująca w latach 1501–1786. Wywodziła się ze wschodniej Anatolii, ze środowiska derwiszów.

rząd zwołał *Loya Dżirgę* do zatwierdzenia konstytucji Afganistanu. W 2002 r. *Loya Dżirga* zatwierdziła tymczasową administrację Hamida Karzaja, prezydenta Afganistanu, a w 2004 r. *Loya Dżirga* zatwierdziła konstytucję Afganistanu. Jak wspomniano, każda *dżirga* lub *Loya Dżirga* może zostać zwołana w określonej sprawie i po podjęciu ostatecznej decyzji przestaje istnieć, a delegaci wracają na swoje tereny.

Dżirga i *Loya Dżirga* odegrały ważną rolę w historii Afganistanu, głównie z powodu braku silnego rządu. *Dżirgi* nadal cieszą się estymą w plemiennym społeczeństwie Afganistanu. Głównie na obszarach wiejskich ponad 90% problemów jest rozwiązywanych za pomocą *dżirgi*. Ludzie akceptują *dżirgę* jako środek nieformalnego systemu sprawiedliwości, ponieważ jest tańszym, dostępnym i krótszym sposobem rozwiązywania sporów i zapobiegania przyszłej wrogości. Formalny system sprawiedliwości w Afganistanie jest kosztowny, zajmuje więcej czasu i nie może powstrzymać przyszłej wrogości. Również z powodu braku zdolności i korupcji ludzie mają mniejsze zaufanie do formalnego wymiaru sprawiedliwości. W wielu przypadkach ostateczna decyzja formalnego wymiaru sprawiedliwości nie może zostać wdrożona przez władzę wykonawczą, a to jeszcze pogłębia frustrację wśród stron sporu⁵⁹.

Ze względu na słabą obecność rządu i utrudniony dostęp do odległych obszarów, zwłaszcza wzdłuż linii Duranda, jedynym mechanizmem pozwalającym na rozwiązywanie codziennych problemów są zasady Pasztunwali oraz *dżirga*⁶⁰.

Struktury religijne

Islam w Afganistanie zawsze odgrywał istotną rolę i tworzył centrum życia zamieszkującej ten kraj ludności. Niezależnie od tego, czy chodzi o odmawianie modlitw pięć razy dziennie, post w Ramadanie, czy *zakat* (jałmużna dla biednych), Afgańczycy przestrzegają tych rytuałów z taką pobożnością, regularnością i emocjami, jak niewiele muzułmańskich narodów na świecie. Islam był fundamentem całej społeczności jednoczącym podzielonych wieloetnicznie Afgańczyków oraz podstawowym czynnikiem mobilizującym do dżihadu⁶¹ – oporu przeciwko Brytyjczykom i Rosjanom.

Modlitwa jest chlebem powszednim Afgańczyka. Biedny czy bogaty, komunist, król czy też mudżahedin – Afgańczyk odmawia modlitwy. Komunistyczni

⁵⁹ S. Miakhel, *op. cit.*, s. 9–10.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 10.

⁶¹ W kulturze islamu jest to pojęcie pierwotnie oznaczające dokładanie starań i ponoszenie trudów w celu wzmocnienia wiary, by trafić do lepszego miejsca. W tradycji europejskiej termin ten często, choć nie do końca precyzyjnie, tłumaczy się jako „święta wojna”.

ministrowie modlili się w swoich biurach, mudżahedini robili przerwy na modlitwę w czasie walki, a mułła Omar⁶² spędzał wiele godzin na modłach przed podjęciem kluczowych strategicznych decyzji⁶³.

80% Afgańczyków należy do szkoły hanafickiej⁶⁴, najbardziej liberalnej z czterech szkół sunnickich. Mniejszych odłamów jest niewiele i rozmieszczone są w różnych zakątkach kraju. Islam szyicki dominuje wśród Hazarów, niewielu wyznawców ma wśród Pasztunów oraz Tadżyków. Izmailici – odłam szyicki – żyją w niedostępnych dolinach gór Pamiru w północno-wschodniej części Afganistanu. Na uwagę zasługuje sufizm⁶⁵ – mistyczna odmiana islamu uformowana w bractwa sufickie.

Sunnickie wyznanie szkoły hanafickiej zasadniczo w XX wieku było niezhierarchizowane i zdecentralizowane, co utrudniło włączenie przywódców religijnych do scentralizowanego systemu państwowego. Tradycyjny islam w Afganistanie nie był kojarzony z władzą rządową, a rząd był daleki od wtrącania się w sprawy religijne. Codzienne decyzje podejmowane były przez społeczności plemienne. Wśród Pasztunów wiejski mułła – lider religijny, choć przeważnie nie bardzo wykształcony, dbał, aby życie społeczności wiejskiej toczyło się wokół meczetu. Uczniowie (*talibowie*) pobierali nauki koraniczne w madrasach rozproszonych na obszarach plemiennych. W średniowieczu centrum systemu madras skupione było wokół Heratu, ale od XVII wieku uczeni podróżowali do Azji Centralnej, Egiptu i Indii, aby studiować w bardziej renomowanych madrasach. Oprócz nauk religijnych kształcili się także w innych dziedzinach, np. studiując język arabski czy matematykę⁶⁶.

Islam był zakorzeniony głęboko w społeczności afgańskiej, ponieważ prawo szariat⁶⁷ obowiązywało w kraju do 1935 r., kiedy król Amanullah wprowadził

⁶² Mułła Mohammad Omar, ur. w 1959 w Node koło Kandaharu, zm. w 2013 w Karaczi – afgański polityk i duchowny narodowości pasztuńskiej, weteran walk z armią radziecką podczas wojny afgańskiej. W 1994 r. razem z grupą swoich uczniów powołał do życia nowe ugrupowanie zbrojne – talibów, którzy po kilkuletniej wojnie domowej zdobyli w 1996 r. Kabul i przejęli władzę w kraju. Wówczas mułła Omar ogłosił się głową państwa i przyjął tytuł amir al-muminin (arab. wódz wiernych), stając się przywódcą Afganistanu, którym pozostawał do czasu obalenia rządu talibów w wyniku amerykańskiej interwencji zbrojnej w 2001 r.

⁶³ A. Rashid, *op. cit.*, s. 82.

⁶⁴ Cztery szkoły islamu sunnickiego, które rozwinęły się w IX wieku, to hanaficka, malikicka, szaficka i hanbalicka. Szkoła hanaficka, która przejęła powszechnie już praktykowane zwyczaje, była najłatwiejsza dla jej zwolenników.

⁶⁵ Sufizm (po arabsku: wehna) pochodzi od ubioru, jaki nosili wcześni wyznawcy tego mistycznego odłamu Islamu. Opiera się na regularnych modlitwach, recytacji formuł religijnych i boskich imion, grupowych śpiewach, studiowaniu świętych pism islamu, a przede wszystkim zaleca wyparcie się własnego ego.

⁶⁶ A. Rashid, *op. cit.*, s. 80.

⁶⁷ Szariat to prawo normujące życie wyznawców islamu zarówno w jego odmianie sunnickiej, jak i szyickiej. Islam nie uznaje rozdziału życia świeckiego od religijnego i dlatego reguluje zarówno zwyczaje religijne, organizację władzy religijnej, jak i codzienne życie wszystkich obywateli państwa, które wprowadziło prawo szariat.

kodeks prawa cywilnego i państwo przejęło rolę sądów islamskich. W 1946 r. na Uniwersytecie w Kabulu powstał wydział prawa szariatu, który integrował nowe prawo cywilne z zasadami szariatu, dlatego nie było żadną niespodzianką, że mułłowie do 1979 r. nie byli kojarzeni z żadną radykalną islamską partią polityczną⁶⁸.

Islam wraz ze swoimi wyznawcami skupiającymi się wokół madras tworzy pierwszą sieć strukturalnych powiązań religijnych w Afganistanie. Obecnie w Afganistanie istnieją dwa rodzaje madras. Pierwszą tworzą oficjalne madras, wspierane przez rząd, a drugą – nieoficjalne, wspierane przez prywatne osoby i organizacje. Nieoficjalne madrasy zwykle znajdują się w meczetach. Rola nieoficjalnych madras jest znacznie ważniejsza wśród plemion. Nieoficjalni liderzy madras mogą bardzo łatwo zmobilizować społeczność, ponieważ żyją wśród ludzi i są przez nich szanowani. Jednym z powodów, dla których przywódcy religijni z oficjalnych madras odgrywają mniejszą rolę, jest to, że większość z nich nie żyje wśród społeczności, blisko ludzi. Ponadto wielu absolwentów oficjalnych madras jest mianowanych sędziami i prokuratorami, a z powodu szalejącej korupcji w systemie sądowniczym są często postrzegani jako skorumpowani urzędnicy.

Drugą strukturę powiązań religijnych stanowią bractwa sufickie. Sufi Pirs, czyli przewodnicy duchowi – liderzy bractwa, mają swoich zwolenników wśród społeczności plemiennej, a ich popularność rosła w ostatnich czasach. W Afganistanie istnieją cztery bractwa sufickie. Są to Naqshbandaya, Qaderiya, Chushteya i Sarwardeya. Największą popularnością cieszą się Naqshbandaya i Qaderiya, które odegrały znaczącą rolę wśród mudżahedinów podczas wojny radziecko-afgańskiej. Obecnie wielu liderów politycznych oraz uczonych należy do tych bractw i ma istotne wpływy zarówno wśród plemion, jak i w strukturach politycznych Afganistanu⁶⁹.

Generalnie przed talibami⁷⁰ nie było w historii Afganistanu nigdy tak ekstremistycznego ruchu religijnego. Ruch ten wywodził się z madras prowadzonych przez Wahabitów przybyłych do Pakistanu z Półwyspu Arabskiego. Uczniami madras byli uchodźcy, którzy znaleźli się na przygranicznych terenach afgańsko-pakistańskich wraz z wybuchem i okupacją kraju przez wojska radzieckie. Ruch wahabicki opierał się na fundamentalizmie głoszącym powrót do prostych, surowych zasad i obyczajów oraz przedstawianiu islamu jako religii walczącej. Zapewniał w tych bardzo trudnych czasach w swoich szkołach rozsianych wzdłuż granicy pakistańsko-afgańskiej dobre warunki egzystencji swoim uczniom, niestety piorąc im przy okazji mózgi. Chłopcy przebywający w madrasach nie uczyli

⁶⁸ A. Rashid, *op. cit.*, s. 83–84.

⁶⁹ S. Miakhel, *op. cit.*, s. 19–20.

⁷⁰ Patrz też: D. Gaur Singh, *op. cit.*, s. 99–107.

się fizyki, historii ani geografii. Mieli bez końca powtarzać wersety Koranu oraz uczyć się posługiwania bronią. W szkołach tych zaczął kształtować się dżihad, czyli święta wojna z niewiernymi. Uczniowie wracali potem do swego kraju. Większość z nich pochodziła z południa, gdzie zawsze panowała najsurowsza w całym Afganistanie odmiana islamu. Tam stali się zalążkiem ruchu talibów⁷¹.

Kolebką talibów był Kandahar⁷². Przybyli z Pakistanu absolwenci szkół koranicznych zaczęli zasilać okoliczne madrasy i otwierać nowe. To tutaj w połowie lat 90. grupa uczniów szkoły koranicznej skupiona wokół jednookiego mułły Mohammada Omara dała początek organizacjom planującym zbrojne przejście władzy w kraju i wprowadzenie szariaty – ustroju opartego na surowym prawie koranicznym, oraz utworzenie Islamskiego Emiratu Afganistanu. Odróżniało ich to, że nosili czarne turbany. Liczba rozczarowanych postkomunistyczną rzeczywistością Afgańczyków rosła, a wraz z nią rosła popularność talibów. By osiągnąć cel, jakim było przejście władzy, talibowie zaangażowali się w trwającą w kraju wojnę domową. We wrześniu 1996 r.⁷³ zdobyli Kabul i ogłosili powstanie Islamskiego Emiratu Afganistanu. Niezwłocznie nakazali zamykanie szkół dla dziewcząt. Kobietom nakazano noszenie zakrywających całą sylwetkę burek, a wychodzić z domu mogły tylko w towarzystwie krewnego mężczyzny. Zakazano śpiewów, tańców, słuchania muzyki, uprawiania sportów oraz puszczenia latawców – ulubionej rozrywki Afgańczyków. Wszyscy musieli się modlić pięć razy dziennie zgodnie z wymogami islamu, a mężczyźni musieli zapuszczać brody. Za nieprzestrzeganie szariaty groziły surowe kary, łącznie z karą śmierci. Nawet za złodziejstwo wykonywano publicznie karę okaleczenia – obcięcie prawej ręki i lewej stopy, co oprócz sprawienia cierpienia i bólu piętnowało człowieka na całe życie⁷⁴. Władza talibów upadła w 2001 r. wskutek interwencji aliantów, ale ukryte struktury działające w Afganistanie i obszarze przygranicznym w Pakistanie wraz z bojówkami odrodziły się w 2021 r., z jeszcze większą siłą.

Podsumowanie

Jak zaznaczono na wstępie, porażki koalicjantów można dopatrywać się w różnych aspektach. W artykule tym zwrócono uwagę na czynniki geopolityczne i społeczne tworzące specyfikę zamieszkujących Afganistan ludów i w dość szczegółowy sposób odniesiono się do uwarunkowań, które ukształtowały osobowość

⁷¹ A. Rashid, *op. cit.*, s. 85–87.

⁷² *Ibidem*, s. 18.

⁷³ *Ibidem*, s. 48.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 93–94.

Afgańczyków na przestrzeni wieków, do końca nierozumianą przez współczesnych demokratów. Najważniejszych czynniki to:

- Afganistan to państwo leżące w strategicznym obszarze Azji Centralnej, bez dostępu do morza, ale tworzące korytarze dla ruchu wojsk oraz szlaki handlowe między Europą a Azją, przez co na tym obszarze ścierały się wielkie cywilizacje światowe, często pozostawiając swoich potomków.
- Konflikty wewnętrzne i zewnętrzne ukształtowały Afgańczyka-wojownika obytego z bronią i broniącego własnej godności, wolność i honoru.
- Charakter Afgańczyka ukształtowały surowe warunki geograficzne Afganistanu. Prawie 80% terytorium kraju to dzikie góry o surowym klimacie z miejscowościami zamkniętymi w odizolowanych od świata dolinach. Oddalone od cywilizacji osady są samowystarczalne. Rolnicza i pasterska gospodarka w zamkniętych i izolowanych dolinach powoduje zamykanie się społeczeństw w systemie plemiennym.
- Afganistan jest państwem wieloplemiennym/wieloetnicznym, zdominowanym przez Pasztunów, którzy od wieków rządzą Afganistanem. Mimo że zostali rozdzieleni między Afganistan a Pakistan, nigdy nie zaakceptowali linii Duranda.
- W Afganistanie władza opiera się na trzech filarach, które tworzą: ukształtowane i odgrywające największą rolę w społeczeństwie struktury plemienne, ważne struktury religijne oraz mało znacząca struktura rządowa.
- Wobec braku silnej władzy centralnej struktury plemienne odgrywają najważniejszą rolę w życiu Afgańczyka, a pozycja przywódców oraz starszyny plemiennej jest niepodważalna.
- Zasady postępowania Pasztunwali, będące swoistym zbiorem praw oraz zwyczajów, stanowią podstawę postępowania Afgańczyka w życiu codziennym. Gościnność, ochrona krewnych, obrona mienia oraz honor rodziny to jedne z najważniejszych zasad kodeksu Pasztunwali.
- Islam jest fundamentem społecznym jednoczącym podzielonych wieloetnicznie Afgańczyków oraz podstawowym czynnikiem mobilizującym do dżihadu – oporu przeciwko najeźdźcom.
- Talibowie – fundamentalny ruch wyrosły w okresie wojny radziecko-afgańskiej wspierany przez Al-Kaidę stał się największym wrogiem zachodniej demokracji i zdominował politycznie społeczeństwo Afganistanu.

Bibliografia

Elphinstone M., *Account of the Kingdom of Caubul, and Its Dependencies in Persia, Tartary, and India: Comprising a View of the Afghan Nation, and a History of the Dooraunee Monarchy*, Cambridge Library Collection, Cambridge 2011.

- Encyklopedia powszechna PWN*, red. H. Bonecki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1975.
- Hopkirk P., *Wielka Gra. Sekretna gra o Azję*, Zysk i S-ka, Poznań 2019.
- Manchanda N., *The Imperial Sociology of the Tribe in Afghanistan*, "Millennium: Journal of International Studies" 2018, vol. 4 (2), s. 165–189.
- Marsden P., *The Taliban, War and Religion in Afghanistan*, Zed Books Ltd., London 2002.
- Musieliak E.S., *Przejawy etniczności we współczesnym świecie. Zarys problematyki*, „Kultura – Media – Teologia” 2014, nr 19, s. 78–92.
- Rashid A., *Taliban: The Story of the Afghan Warlords*, Pan Books, London 2001.
- Sadowa K., *Ghayra i namus a zjawisko zbrodni „honorowych” w społecznościach muzułmańskich zarys problemu*, w: *Kobieta w prawie i w polityce. Women in politics and law*, red. A.S. Mirosław Sadowski, "Wrocławskie Studia Erazmiańskie" 2015, nr IX.
- Singh D.G., *Drugs Production and Trafficking in Afghanistan*, Shah m Book Co., Kabul 2006.
- Smith A.D., *Etniczne źródła narodów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

Netografia

- Abraham R., *Politics of ethnicity, Understanding the Pashtuns and the Minor Ethnic Groups*, 2013, https://www.academia.edu/4234112/The_Politics_of_Ethnicity_in_Afghanistan (dostęp: 14.11.2021).
- Afghanistan Statistical Yearbook 2020, NSIA., Kabul, Afghanistan: nsia.gov.af. 2021, <https://invest.gov.af/theme3/wpcontent/uploads/2021/06/Afghanistan-Statistical-Yearbook-first-Version.pdf> (dostęp: 14.11.2021).
- Azad A., *Afghanistan's Islam, From Conversion to the Taliban*, University of California Press 2016, <https://doi.org/10.1525/9780520967373-006> (dostęp: 12.11.2021).
- The Constitution of Afghanistan*, Islamic Republic of Afghanistan, 2004. <http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf> (dostęp: 20.11.2021).
- Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/tribe-anthropology> (dostęp: 15.10.2021).
- Favre R., *Interface between State and Society in Afghanistan*. Addis Abeba, Etiopia: AIZON 2005, <http://www.aizon.org/Administration%20and%20society%20in%20Afghanistan.pdf>, (dostęp: 14.11.2021)
- Glatzer B., *The Pashtun Tribal System*, w: *Concept of Tribal Society* (Contemporary Society: Tribal Studies, v. 5), red. G. & D.K. Behera, New Delhi 2002. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0305829817741267> (dostęp: 12.11.2021).
- Megerdooomian K., *The Structure of Afghan Names*, w: The MITRE Corporation, 2009, https://www.academia.edu/2844879/The_Structure_of_Afghan_Names (dostęp: 12.11.2021).
- Miakhel S., *The Importance of Tribal Structures and Pashtunwali in Afghanistan: Their role in security and governance*, w: *Emergency Loya Jirga and Election Process in Eastern region: Pashto book. Pir Printing, 2006*, <http://pashtoonkhwa.com/files/articles/Miakhel%20Importance%20of%20Tribal%20Structures%20in%20Afghanistan.pdf> (dostęp: 12.11.2021)
- Miakhel S., *Understanding Afghanistan: The Importance of Tribal Culture and Structure in Security and Governance*. Maulana Abdul Kalam Azad Institute in India, 2008, <https://www.pashtoonkhwa.com/files/books/MiakhelImportanceOfTribalStructuresInAfghanistan.pdf> (dostęp: 14.11.2021).
- Momand, W., *Pashtunwali: The way of the Pashtuns*, <http://afghanland.com/culture/pashtunwali.html>, (dostęp: 13.11.2021).
- MON, 2021, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koniec-polskiej-misji-w-afganistanie2> (dostęp 13.11.2021).
- Monitor Polski 2021, nr 42, poz. 674. Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o użyciu Polskiego Kontyngentu Wojskowego w składzie Sił Sojuszniczych w Islamskim Państwie Afganistanu, Republice Tadżykistanu i Republice Uzbekistanu oraz na Morzu Arabskim i Oceanie Indyjskim.

MRGI, 2021, *Światowy Katalog Mniejszości i Ludów Tubylczych*, <https://minorityrights.org/> (dostęp: 12.11.2021).

Myśli, przysłowia afgańskie, <http://www.mysli.com.pl/przyslowia/afganskie/> (dostęp: 14.11.2021).

Encyklopedia PWN, *Afganistan – warunki naturalne*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Afganistan-Warunki-naturalne;4573588.html> (dostęp: 14.11.2021).

GEOPOLITICAL AND SOCIAL ANALYSIS OF AFGHANISTAN AS A CONTRIBUTION TO UNDERSTANDING THE FAILURE OF THE COALITION MILITARY MISSION IN AFGHANISTAN

Abstract

Since September 11th, 2001, after the biggest terrorist attack in the history of the United States of America – the attack on the World Trade Center in NYC – Afghanistan has been the talking point around the World. It was when the Taliban ruling in Afghanistan declined to turn in Osama bin Laden, the leader of Al-Qaida accused of the aforementioned attack, US-led NATO militaries invoked Article 5 of the Washington Treaty and invaded Afghanistan aiming to eliminate both Al-Qaida and its leader.

This article aims to answer the question on why a two-decade-long mission did not result in peaceful resolution in Afghanistan but rather failed allowing the Taliban to return to power. Aside from military and economic aspects, the author focuses on geopolitical and socio-cultural issues that were encountered by soldiers conducting tasks on behalf of the foreign contingents. This focus is what allows us to help understand the reasons for failure of the Coalition's endeavor.

The author describes Afghanistan as a country situated in a strategic area of Central Asia with no access to sea but able to create inside corridors useful not only for troop movements but being the key trade routes between Asia and Europe. This led to Afghanistan being a common ground for clashes of big civilizations often leaving their descendants settled in this area. Multiple external and internal conflicts is what molded the Afghan people into warriors well versed with weapons and prepared to defend their dignity, freedom, and honor.

The Afghans' characters were formed by the difficult geographical conditions of their land - wild mountain ranges and rough climate. The authority in Afghanistan is split between three structures: well-developed tribes who have the biggest importance in the society, important religious organizations and government bodies which hold the least power. Pashtunwali code of conduct, being the collection of laws and customs, is the basis for everyday life acts of the Afghan people. Hospitality, protection of family, their honour and their property are one of most important rules of the Pashtunwali.

Keywords: Afghanistan, tribalism, Pashtunwali code, Taliban

Słowa kluczowe: Afganistan, plemienność, kodeks Pasztunwali, talibowie